رسالہ سلوک

از

حضرت میر نعمان رحمۃ اللہ علیہ

(خلیفہ حضرت مجدد الف ثانی قدس سرہٗ)

و

مشائخ طرقِ اربعہ

از

حضرت خواجہ باقی باللہ دہلوی رحمۃ اللہ علیہ

(کہ از بیاضِ ایشاں حضرت مجدد الف ثانی قدس سرہٗ نقل فرمودہ بودند)

شایع کردہ

پروفیسر ڈاکٹر غلام مصطفےٰ خاں۔ سندھ یونیورسٹی

۱۳۸۹ھ

۱۹۶۹ء

رسالۂ سلوک

از

حضرت میر نعمان رحمۃ اللہ علیہ

(خلیفہ حضرت مجدد الف ثانی قدس سرہٗ)

و

مشائخ طُرقِ اربعہ

از

حضرت خواجہ باقی باللہ دہلوی رحمۃ اللہ علیہ

(کہ از بیاض الیشان حضرت مجدد الف ثانی قدس سرہٗ نقل فرمودہ بودند)

شایع کردہ

پروفیسر ڈاکٹر غلام مصطفےٰ خاں، سندھ یونی ورسٹی

سنہ ۱۳۸۹ھ
۱۹۶۹ء

بسم اللہ الرحمٰن الرحیم

مقدمہ

حضرت میر محمد نعمان علیہ الرحمہ ابن میر بزرگ شمس الدین بدخشانی رحمۃ اللہ علیہ در سنہ ۹۷۷ھ در سمرقند ولادت یافت و از ایام طفولیت در علوم ظاہری تکمیل یافتہ در بلخ از حضرت امیر عبد اللہ عشقی رحمۃ اللہ علیہ فیوضِ باطنی حاصل نمود و بعد ازان بہ حضرت قطب المحققین خواجہ محمد باقی باللہ قدس سرہٗ بہ دہلی آمدہ از ایشان مستفیض شد۔ چون آن حضرت قدس سرہٗ سلوکِ حضرت مجدد الف ثانی قدس سرہٗ را مکمل کردہ خلافتِ خود ارزانی داشت و ایشان را بہ سرہند مرخص فرمود، میر محمد نعمان علیہ الرحمہ برائے استفادۂ باطنی ہمراہ کرد۔ تا حضرت میرؒ در سنہ ۱۰۱۸ھ خلافت حاصل کرد و حسب الامر بہ برہان پور روانہ شد۔ ولے در انجا مشائخ از طریقِ دیگر (چون شیخ محمد فضل اللہ و شیخ عیسیٰ رحمۃ اللہ علیہما الرحمہ) موجود بودند، این طریقِ نقشبندیہ از حضرت میرؒ ترویجے نیافت۔ پس او بخدمت حضرت مجدد الف ثانی قدس سرہٗ مراجعت نمود۔ بارِ دیگر آنجا رفت و آن بار ہم کامرانی ندید۔ پس بمرتبہ ثالث حضرت ایشانؒ مشیخت آن شہر امر فرمودند و این مرتبہ بنوعے مجلسِ حضرت میرؒ در گرفت کہ مردمان چون مور و ملخ گرد آمدند و از دور نظارہ کردند بہ جذبے و حالتے در آمدند۔ بدین کثرتِ عقیدت مندان، پادشاہ وقت (جہانگیر) خائف شد۔ پس حکم فرمود کہ ویرا از برہان پور بہ اکبر آباد (آگرہ) روانہ کنند۔ حضرت میرؒ آنجا رفتہ در رشد و ہدایت کوشید و فیضِ باطنی را عام کرد۔

بر وصال حضرت مجدد الف ثانی قدس سرہٗ (مانند حضرت ہاشم کشمی علیہ الرحمہ) ۹۳ قطعات و فقراتِ تاریخی نوشت۔ و غالباً در سنہ ۱۰۶۰ھ وفات یافت۔

حضرت میرؒ را حضرت امام ربانی قدس سرہ در مکتوبات شریفہ خود بدین کثرت یادی کردند:-

دفتر اول :- ۱۱۹-۱۲۰-۱۲۱-۱۷۳-۱۷۹-۱۹۰-۲۰۴-۲۰۹-۲۱۱-۲۲۴-

۲۲۸-۲۵۷-۲۶۱-۲۸۱-۳۱۲-

دفتر دوم :- ۴-۶۲-۹۲-۹۹-

[۴۹-۶۲

دفتر سوم :- ۱-۴-۵-۹-۱۰-۱۲-۱۵-۱۸-۱۹-۲۱-۲۴-۲۶-۳۰-۳۶-۴۲

برادر کلان حضرت میرؒ اعنی سعد الدینؒ فرزندان محمد امینؒ عبد اللہ ہم از حضرت مجدد الف ثانی قدس سرہ مستفیض گشتند۔ بہ حضرت ہاشم کشمیؒ (صاحب زبدۃ المقامات) دختر حضرت میرؒ منسوب بود و حضرت شیخ بدر الدین ابن شیخ ابراہیم سرہندیؒ از فرمایش حضرت میرؒ حضرات القدس را تالیف نمود۔

حضرت مولانا حافظ محمد ہاشم جان سرہندی مدظلہ (ٹنڈو سائیں داد سندھ) را خیلے متشکر ہستم کہ این رسالہ سلوک از حضرت میر نعمان علیہ الرحمہ برائے اشاعت مرحمت فرمودند جزاہم اللہ احسن الجزاء۔

رسالہ دوم "مشائخ طرق اربعہ" کہ از صفحہ ۴۲ آغاز می شود در باب سلاسل حضرت خواجہ باقی باللہ دہلوی قدس سرہ ہست کہ از بیاض الیشان حضرت مجدد الف ثانی قدس سرہ بدست خود نقل فرمودہ بودند و حالا آن از نسخہ خطی ہست کہ در کتابخانہ نور المشائخ علیہ الرحمہ در کابل (افغانستان) محفوظ است۔

فقط۔ والسلام

احقر۔ غلام مصطفےٰ خان بسندیونی ورسٹی

دوشنبہ ۱۱ر شوال المکرم ۱۳۸۹ھ

بسم اللہ الرحمٰن الرحیم

اَلْحَمْدُ لِلّٰہِ وَالسَّلَامُ عَلٰی عِبَادِہِ الَّذِیْنَ اصْطَفٰی۔ اَمَّا بَعْدُ فَقَدْ قَالَ رَسُوْلُ اللّٰہِ صَلَّی اللّٰہُ عَلَیْہِ وَعَلٰی اٰلِہٖ وَسَلَّمَ اِنَّ اللّٰہَ یَبْعَثُ لِھٰذِہِ الْاُمَّۃِ عَلٰی رَاْسِ کُلِّ مِائَۃِ سَنَۃٍ مَنْ یُّجَدِّدُ لَھَا دِیْنَھَا۔ رواہ ابوداؤد والحاکم وَالبیہقیُ۔ مراد از من جماعت ہست و آن نزد علماے ظاہری جماعتے ہست از مفسران ومحدثان وفقہای کہ از کمالِ تابعیت بدرجۂ متبوعیت رسیدہ اند و باعثِ اعلاے دین متین باستخراجِ جزئیات از کلیات و اشاعت آن بر کافۂ مخلوقات گردیدہ۔ و ہیچ شکے نیست کہ این قسم علماء در ہر زمان موجود ہستند۔ و آن نزدِ علماے باطنی جماعتے ہست کہ از تمام تقلیدیہ مرتبہ تحقیق فائز گشتند و تربیت خاص وتہذیب با اختصاص در بابِ وصول و ایصال بحق جل وعلا مقرر کردند۔ و این نوع اولیا نیز کہ علماے ربانی اند در ہر زمان موجود می باشند اما آن ذاتِ معین کہ جامع کمالاتِ صوری و معنوی و وارثِ مراتب ظاہری و باطنی باشد باتفاق ہر ہمہ مجدد خواہد بود۔ و آن حدیث متفق علیہ کہ لَا یَزَالُ مِنْ اُمَّتِیْ اُمَّۃٌ قَائِمَۃٌ

بِامرِاللهِ تعالیٰ لَا یَضُرُّهُم مَن خَذَلَهُم وَلَا مَن خَالَفَهُم حتیٰ یَاْتِیَ اَمرُ اللہِ وَهُم علیٰ ذٰلِکَ۔ نزد علمائے صوری محمول بر سائر علمائے شریعت و طریقت است کہ بمرتبۂ تحقیق فائز شدہ اند و تخصیص بمائۃ نہ دارند۔ و ہمچنین نزد علمائے معنوی محمول است بر سائر اولیا کہ کارگزاران عالم ہستند از ابرار و اخیار و ابدال و اقطاب و اغواث و نجوم و ہادی که بر مشرب محمدی واصل گشتند و تخصیص بہ صد سال نہ دارند۔

بدانکہ در احادیث قدسی وارد است اِنَّ فِی جَسَدِ بَنِی اٰدَمَ لَمُضغَةٌ وَفِی المُضغَةِ فُؤَادٌ وَفِی الفُؤَادِ ضَمِیرٌ وَفِی الضَّمِیرِ سِرٌّ وَفِی السِّرِّ خَفِیٌّ وَفِی الخَفِیِّ اَخفیٰ وَفِی الاَخفیٰ اَنَا۔ و در اخبار نبوی آمدہ است کہ اِنَّ فِی جَسَدِ ابنِ اٰدَمَ لَمُضغَةً اِذَا صَلَحَت صَلَحَ الجَسَدُ کُلُّهَا وَاِذَا فَسَدَت فَسَدَ الجَسَدُ کُلُّهَا اَلَا وَهِیَ القَلبُ۔ و این حدیث بالتصریح دال است بر آنکہ قلب در عالم اجساد ہمین مضغہ است کہ مظہر حقیقت جامعہ است هٰذَا عِندَ الاَکثَرِ وَاَمَّا عِندَ البَعضِ مضغہ اشارت بہ قلب مدور است کہ ام الدماغ است و در سر است۔

بدانکہ طریق موصل الی اللہ بعدد انفاس خلائق است و از انجملہ طریقے کہ اقرب و اسہل است طریق علیہ نقشبندیہ است بواسطۂ التزام متابعت سنت سنیہ علیٰ صاحبہا الصلوٰۃ والتحیۃ و اجتناب از بدعت نامرضیہ چہ ایشانند کہ نہایت در بدایت ایشان مندرج گشتہ است و حضور ذات و آگاہی ایشان دوام پیدا کردہ۔ آرے و درین طریق کہ معمول صحابہ کرام است علیہم الرضوان افاضہ و استفادہ انعکاسی است و

صحبت و محبت شیخ مقتدا با رعایت آداب کافی۔ و اذکار و اشغال ممد ہست و
معاونات ہست و بس ریاضتے کہ درین طریق معتد ہست اتباع سنت سنیہ ہست فحسب
بدانکہ اول یاد کردن ہست و آن عبارت ہست از تکرار اسم ذات در محلہائے
لطائف خمسہ بہ این طریق کہ اولاً زبان را بکام چسپاندہ و بجمیع ہمت متوجہ قلب صنوبری کہ در
پہلوے چپ واقع ہست کردہ و لفظ مبارک اللہ کہ اسم ذات ہست در دل بہ طریق خطرہ
بگذارد و بہ زبان دل این لفظ معظم بگوید بے آنکہ صورت دل را تصور کند و نفس را
بند نہ کند بلکہ بطور خود می آوردہ باشد و از اسم معظم ملاحظہ ذات بیچون و بیچگون تواند کرد
و ہیچ صفت ملاحظہ نہ نماید تا از علوے ذات بہ تخصیص صفات تنزل نہ نماید و از تنزیہ
ذاتی بہ تنزیہ صفاتی نہ گراید۔ چون ازین ذکر قلب ملکہ حاصل شود و یاد حق بدل صفت
ذاتیہ سالک شود۔ یعنی چنانچہ سامعہ را شنوائی و باصرہ را بینائی مثل غیر منفک ہست
ہمچنین دل را یاد حق لازم می گردد۔ پس متوجہ بہ دستور گذشتہ بجانب محل روح کہ زیر
پستان راست کہ محاذی دل ہست گردد و اسم ذات بہ زبان روح تکرار نماید۔ تا آنکہ این
ذکر نیز دوام یابد و صفت ذاتیہ گردد۔ پس بہ مقام سر کہ بفاصلہ چہار انگشت از دل بسوے
سینہ واقع ہست متوجہ بدستور سابق شدہ ذاکر سازد۔ پس بمقام خفی کہ بمقابلہ چہار انگشت
از محل روح بہ طرف سینہ واقع ہست متوجہ شدہ ذاکر سازد۔ پس بمقام اخفیٰ کہ در وسط صدر ہست
متوجہ شدہ ذاکر بذکر اسم ذات سازد۔ پس بجانب دماغ کہ محل نفس و حواس ہست متوجہ شدہ
ذاکر سازد۔ پس بہ سلطان الذکر مشغول شود۔ و آن عبارت ازین ہست کہ دم دراز کشد

و وردد از کشیدن دم ذکر را در ہمہ محلہاے مذکورہ ملاحظہ نماید تا آنکہ این ذکر در تمام بدن جاری گردد بلکہ در خارج نیز پیدا گردد وصفت ذاتی گردد واین را یادداشت اسمے نیز گویند۔

بدانکہ بعد از جاری شدن ذکر در لطیفۂ قلب نفی واثبات نیز گفتہ باشد باین طریق کہ نفس از ناف بردارد والف لا بہ تارک رساند وہاے الٰہ بر دوش راست وہاے الا اللہ بر دل۔ وطاق اختیار کند تا بست[1] وہفت[2] بلکہ زیادہ بر آن یکدم بگوید لیکن طاق باشد نہ جفت۔ لہٰذا این را وقوف عددی گویند۔

بدانکہ عالم کبیر کہ عبارت است از جمیع مکونات چہ عالم امر وچہ عالم خلق۔ پنج از آن عالم خلق است کہ نفس وعناصر اربعہ باشد۔ وپنج از آن عالم امر کہ قلب کل وروح کل وسر کل وخفی کل واخفی کل باشد۔ چنانچہ اصول عناصر در عالم خلق است ہمچنان اصول لطائف خمسہ فوق عرش در عالم امر است۔ وعرش منتہاے عالم خلق است وفوق آن مقام قلب است وفوق آن روح وقس علیٰ ہذا۔ وعالم صغیر عبارت از انسان است کہ مرکب از اجزاے عشرہ است چہ بعد از تسویہ قالب چیزے از ہر لطیفہ از لطائف خمسہ را بتعشقے باین اجزاے عناصر جسمانی دادہ از فوق العرش فرود آوردہ درین مجموعہ جمع ساختہ تا کہ ہیئت وحدانی کہ نسخہ جامع ومشابہ فاتحۃ الکتاب است از کتاب کائنات مرتب شد۔

بدانکہ این لطائف خمسہ کہ از عالم امر اند نہ داخل در جسد اند ونہ خارج

و نه متعلقند و نه منفصل بلکه معیتی دارند با تمام جسد و توابع آن. لیکن چون بعضے اجزاے
جسد را مظهریت زیاده بر بعضے دیگر هست و تفاوت در مظهریت آنها نیز متفاوت است
بتفاوتِ استعدادِ سالکان لهٰذا بعضے مقام روح براے تسهیل امر بر طالبان در زیرِ
پستان راست که مقابل زیرِ پستانِ چپ مقامِ قلب است مقرر کردند علیٰ هٰذا القیاس
براے رعایتِ سالکان مقام ذکر سرّ بمقابله چهار انگشت از مقام قلب که اسرار را با قلوب
مناسبتِ تام است مقرر کرده اند و از مقابل آن که بفاصله چهار انگشت از مقام روح
بجانب صدر باشد مقام خفی مشخص کرده اند و مقام اخفیٰ در صدر که کنز الرحمٰن است
مقرر نموده اند و بعضے سالکان بموجب تفاوتِ استعدادِ خود ها مقام سرّ در وسط صدر مقرر
کرده اند و قولِ بزرگان که صدورُ الابرارِ کنوزُ الاسرارِ دلیل یافتند
و خفی را در پیشانی و اخفیٰ را در فرقِ سر مقرر ساختند و نفس را در زیرِ ناف مقامِ معین
یافتند و حدیث اعدا عدوک نفسکَ التی بَینَ جَنبَیکَ دلیل یافتند
و در طریقِ سابقه مقام نفس در سر است براے آنکه اخر ما یخرج عن رؤسِ
الصدیقین حبّ الجاه پس هرگاه حبّ جاه که صفتِ ذاتیه نفس است در سر باشد
اغلب که موصوف آن نیز در همانجا باشد فتامّل. و بعضے حضرات مقام خفی در سوادِ
اعظم که منشا سواد العین مشخص نموده اند و مقامِ اخفیٰ در قفا که در پس نقطه سویداے
ام الدماغ (مردمک دیده) مشخص کردند فافهم و اگر بعضے حضرات این لطائف را مکانے مشخص نه فرموده
می فرمودند که بامکانند و بے مکانند یعنی که نه از قبیلِ معیتِ مکان با مکان است بل بمعنی

که بے کم و کیف است فافهم

بدانکه اصل لطیفهٔ قلب تجلی فعل و تکوین حق است یعنی افعال را با آثارها منسوب بحق یابد و پس و تعلیم وجدانی معلوم نماید که لا فاعل غیر الله و فنائے قلب در ینجا رسیده و علامت او آن است که تعلق علمی و حبی به غیر حق نماند یعنی ماسوی بنوعے فراموش از دل او شود که اگر عمرها به تکلف خواهد که ماسوائے حق را بخاطر بگذراند نتواند در خاطر گذراند۔ چنانچه علم اشیا از دے زائل شده است حب اشیا و نیز بطریق اولی زائل شده باشد و نور قلب را زرد مقرر کرده اند۔ چون سالک به فنائے قلب می رسد داخل اولیاء الله می شود و این لطیفه زیر قدم حضرت آدم است علی نبینا و علیه السلام۔ پس هر که آدمی المشرب است وصول او بحق تعالی از راه همین لطیفه خواهد بود۔

و نیز بدانکه اصل لطیفهٔ روح صفات ثبوتیه حق است که یک قدم از مرتبهٔ فعل بحضرت ذات اقرب است۔ سالک بعد حصول فنائے لطیفهٔ روح همه صفات ثبوتیه بحق تعالی منسوب خواهد یافت و تعلیم وجدانی معلوم خواهد کرد که لا حیی و لا علم و لا مرید الا الله تعالی و نحوها۔ و نور این لطیفه نور سرخ مقرر کرده اند و ولایت این لطیفه زیر قدم حضرت ابراهیم است که هر که ابراهیمی المشرب است از راه همین لطیفه بحق سبحانه خواهد رسید و صاحب این مشرب را استعداد دو درجه از ولایت پنجگانه است الا بعسر قاسی۔

و نیز بدانکه اصل لطیفهٔ سر صفات سلبیه است که یک قدم از مرتبهٔ صفات ثبوتیه بحضرت ذات اقرب هستند و بعد حصول فنائے این لطیفه صفات سلبیه بحق تعالی منسوب

می یابشد و بعلم وجدانی می یابد هُوَ الّذِی لَیْسَ کَمِثْلِہٖ شَیْءٌ ۔ و نحو ذلک فافهم
و نور این لطیفہ سفید مقرر کردہ اند ۔ و ولایتِ این لطیفہ زیرِ قدمِ حضرت موسیٰؑ است
و صاحبِ این لطیفہ سہ ولایت از پنجگانہ طے کردہ اِلّا بقسرِ قاسر ۔

و نیز بدانکہ اصل لطیفۂ خفی شیونات ذاتیہ ہست کہ یک قدم بذات اقرب است
و نور این لطیفہ سیاہ مقرر کردہ اند و ولایتِ این لطیفہ زیرِ قدمِ حضرت عیسیٰؑ ہست ۔ ہر کہ
عیسوی المشرب ہست راہ وے بجانبِ قدس از ہمیں لطیفہ خواہد بود ۔ صاحبِ این
ولایت صاحبِ چہار درجہ ولایت از پنجگانہ خواہد بود اِلّا بقسرِ قاسر و مناسبت
تمام بہ حضرت اجمال دارد ۔

و نیز بدانکہ اصل لطیفۂ اخفیٰ مرتبہ الیست کہ کالبرزخ ہست در میانِ مرتبۂ تنزیہی
و در میانِ احدیتِ مجرد و فنائے این لطیفہ مربوط بہ تجلی ہمان مرتبۂ مقدسہ ہست و نورِ این
لطیفہ را سبز مقرر کردہ اند ۔ و ولایتِ این لطیفہ زیرِ قدمِ حضرت خاتم الرسل ہست علیہ و علیہم
الصلوٰۃ والسلام ۔ صاحبِ این مشرب را بالذات استعدادِ حصولِ مراتبِ پنجگانہ از ولایت است
بدانکہ از حضرت شیخ[1] منقول ہست کہ ادائے نماز صبح در وقت غلس مثمر فنائے اخفیٰ
ہست فاحفظ

و نیز بدانکہ این لطائفِ خمسہ جزئی را بلطائف کلی بر رسانی و بلطائف کلیہ بیاد داشت
مسمّیٰ متوجہ باش ۔ یعنی مسمائے اسم اللہ را بے کیف و بے واسطۂ لفظ و معنی متوجہ شود تا حضور

---

[1] یعنی حضرت مجدد الف ثانی قدس سرہ

وشہود و نور مسمّے میسر گردد۔

ونیز بدانکہ انچہ دریجا مکشوف و مشہود می گردد فی الحقیقت ظلالِ اسمائے الٰہی است و این ظلال را نہایتے نیست۔ بسا سالک ظلال را اصل دانستہ بہ معبودیت پرستیدند اَعاذنا اللہ سبحانہ من ذٰلک

نیز بدانکہ نور نفس بعد از تزکیہ بے رنگ بے کیف ہست فافہم۔

ونیز بدانکہ عروج لطائفِ خمسہ کلیہ تا دائرۂ اولیٰ از سہ دوائر ولایت کبرے کہ متضمن سہ دائرہ و یک قوس ہست خواہد بود۔ چون ازان ترقّی واقع شود معاملہ با نفس خواہد افتاد و فنائے اتم و بقائے اکمل و اطمینان نفس و انشراح صدر و اسلام حقیقی و ارتقاء بہ مدارج رضا واقع خواہد شد۔ و چون ازان مقام نیز ترقی واقع شود معاملہ با عنصر ناری و عنصر ہوائی و عنصر آبی خواہد افتاد۔ و چون ازان مقام نیز ترقی واقع شود معاملہ بہ اجزائے ارضی کہ در کمالِ نبوت ہست خواہد افتاد۔ و چون ازان مقام نیز ترقی واقع شود در ہیئتِ وحدانی کہ در حقیقت کعبہ ہست معاملہ خواہد افتاد۔ و چون ازان مقام نیز ترقی واقع شود در کمالاتِ رسالت و عارفیت و محبوبیت و خاتمیت و حقیقتِ قرآنی و حقیقتِ صلوٰۃ و معبودیتِ صرفہ و ذاتِ بحت سیر خواہد افتاد کو نظری باشد فی الاخیرین۔

ونیز واضح باد کہ انچہ نوشتہ شد در قربِ ولایت ہست و الّا در قرب نبوت کہ اقربِ راہہا ہست نسیان ماسوی اللہ و سلبِ افعال و سلبِ صفات و نحو ذٰلک فی ما حاصل ہست و ماسوا بجیند دیبانند حب او را در خاطر جا ندہد و صفات و افعال را ہم خود عاریت بیند

و امانات عاریتی را به صاحب امانات بسپارد تا فنائے درست حاصل آید پس لباس امانات عاری پوشیده بعدل در عناصر و عبدیت ذات الہی علی وجہ الاستوار مشغول باشد و اعلاے کلمۃ اللہ تعالیٰ و الشفقۃ علیٰ خلق اللہ والدعوۃ الی اللہ و اتباع رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ وصحبہ وسلم در پیش گیرد۔

فائدہ۔ باید کہ در گفتن لا الٰہ ہمہ لطائف آفاقی و انفسی و ہمہ اصول لطائف کہ ظلال اسماے الٰہی ہست و ہمہ اصول اصول کہ صفات سلبی و شیونی ست و ہمہ شیونات ذاتی و ہمہ اعتبارات ذاتی و ہمہ ہیئت وجدانی و ہمہ حقائق را در تحت لا بیارد و الا اللہ گویان توجہ با حدیت مجردہ بل بذات بحت کہ تجرد ہست و تجردات از تجردات نیز در انجا معطل ہست نماید و محمد رسول اللہ گویان غاشیہ عبدیت و بندگی و متابعت و سرافگندگی با رعایت اعتدال در عناصر پرورش گیرد کہ این راہ راہ اقرب بہ قرب نبوت ہست فافہم

و درین راہ بغیر از اتباع بشرع محمدی علی صاحبہا الصلوٰۃ والسلام ریاضتے نیست و بغیر از صحبت با مرشد کامل مکمل و با دوستان معنوی و بغیر از اعلاے کلمات الٰہی خالصاً لوجہ اللہ تعالیٰ دوائے و شغلے نہ۔ این ہمان راہ ہست کہ بعد از تابعین و تبع تابعین رو باستتار آوردہ بود۔ بعد از مضی ہزار سال باز بظہور آمد طوبیٰ لمن وجدھا ولمن ھداھا

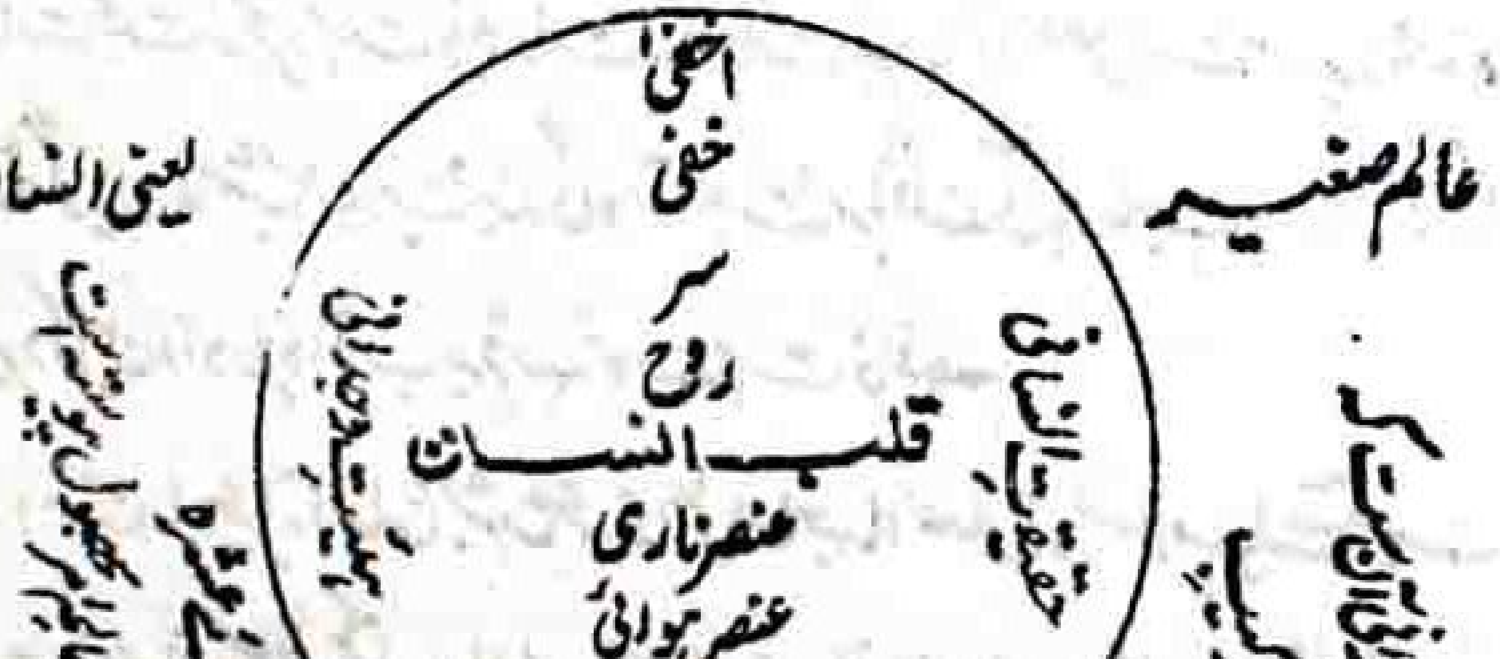
و نیز بدانکہ فنائے کہ در قرب نبوۃ ہست جدا ہست و فنائے کہ در ولایت کبریٰ ہست بر ظلال یا اصول جدا ہست و فنائے کہ در فناے لطائف خمسہ ہست جدا ہست۔ فافہم۔

عالم کبیر یعنی کائنات

بدانکہ الحال شروع بہ تفصیل سیر بہ طریق بیان دوائر کہ اصل است در وجدان نمودہ خواہد شد فافہم.

عالم صغیر یعنی انسان

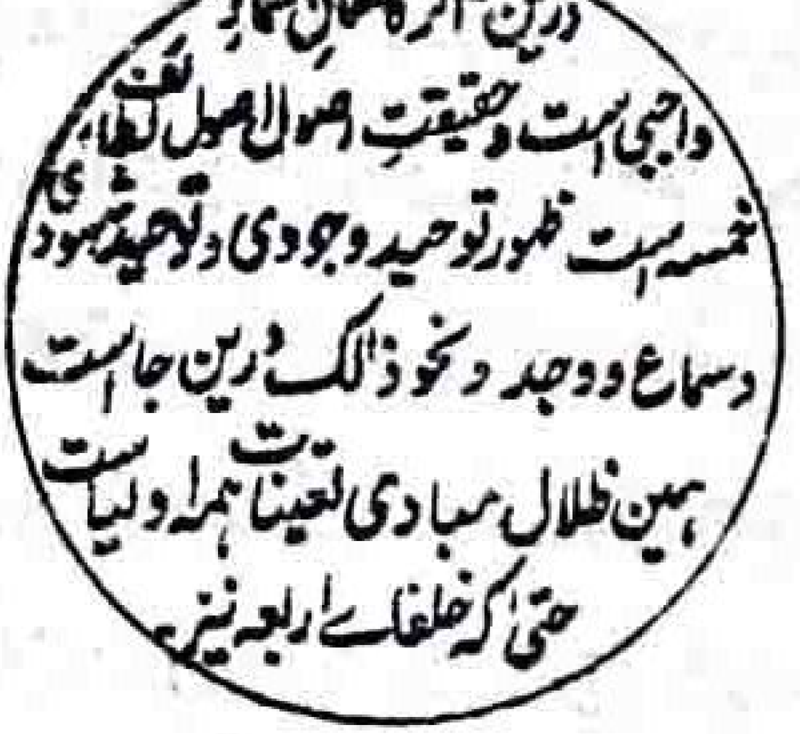

بدانکہ انسان من حیث صورت حائل امورِ عشرہ جزئی است لکن بعد ردّ الفروع الی الاصول جامع اصول و فروع است و حاوی جزئیات و کلیات و ممتاز است بفوائد جزو ارضی و ممد ارج ہیئت وجدانی۔

بدانکہ بعضے از اولیاء ہر دو دائرہ را اینسان ساختہ اند چنانچہ عقل کل و عقل جزو و نفس کل و نفس جزو ہیولاے کل و ہیولاے جزو طبیعت کلیہ و طبیعت جزئیہ و صورت کلیہ

وصورتِ جزئیه وظلِ مطلق وظلِ مقید ومرتبهٔ سیادتِ کلیه وجزئیه ومرتبهٔ جامعیتِ کلیه و
جزئیه نیز داخل کردند. کلیه فی العالم کبیر
وجزئیه فی الانسان من حیث الخلقة
وجامعیت فی الانسان الاکمل فرادی
فرادی ومجموعه مجموعه وبالوحدانیه
العظمیٰ والوحدة الکبریٰ فافهم.
ودرین مقام دوام ذکرِ خفی
وفنای ذکر وذاکر در مذکور وکثرتِ
مراقبات ومشاهدات واکثار فرائض وسننِ مؤکده مقام اقطاب واغواث
اولیا است.

دائرهٔ ولایتِ صغریٰ

بدانکه همین ظلالِ اسمای مبادیِ تعیناتِ اولیا است. چنانچه ذواتِ اسمای
واجبی مبادیِ تعیناتِ انبیا است علی نبینا وعلیهم الصلوٰة والسلام.

بدانکه حق تعالیٰ را غنای ذاتی است از عالم وعالمیان که اِنَّ اللّٰهَ لَغَنِیٌّ عَنِ
الْعَالَمِیْنَ. وبا وجود غنای ذاتی اورا صفاتے ثابت است که واسطهٔ فیوضِ کائنات است
بدوا انتها وظلالها. چه اگر اسما وصفات نمی بود کائنات از کتم عدم به وجود نمی آمد واستفاضه
وافاضه آناً فآناً بتوسطِ آنها است. پس وجود وظهور ولوازم وجود وظهور به آنها است
وواسطه افاضه واستفاضه کلیه قیوم الزمان وقتی است وجزئیه کافه اولیا مدار نظام

وانتظامِ عالم و عالمیان اند۔

بدانکہ ہر اسمے از اسماءِ الٰہی بمنزلہ کلی ہست و ظلالے کہ پیدا از آنہا آمدہ اند بمنزلہ جزئیات اند۔ پس ہر اسم کلی مبداءِ تعین نبی ہست از انبیاء و ہر ظلالِ جزئی مبداءِ تعینِ ولی از اولیاء اللہ۔ و ہر جزئی منسوب شود بسوئے کلّیِ خود این ہست معنی محمدی المشرب و موسوی المشرب و عیسی المشرب عند البعض۔ و طریق ہر یک از اولیاء در وصول بجانبِ حضرتِ ذات طریق ہمان نبی ہست بالتبعیۃ الا الیقسر فاسر۔ و نزد مکمل اولیاء محمدی المشرب عبارت ازان جوانمرد ہست کہ از راہِ حُب لحوق او بحقیقۃ الحقائق می شود۔ پس سیر او در ما فوق حقیقۃ الحقائق و نزولِ او نیز در حقیقۃ الحقائق باشد فہم من فہم۔

و نیز بدانکہ متابعانِ انبیاء از کمالِ متابعت از جزئیت بر می آیند و بکلیت می رسند و لَو بالتبعیۃ و از مرتبہ کلیۃ بکلی الکلیات کہ حقیقۃ الحقائق ہست نیز می رسند۔

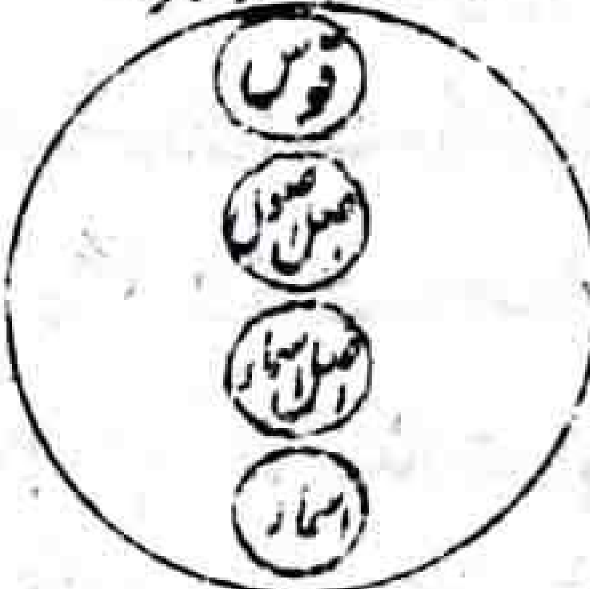
و نیز بدانکہ ولی محمدی المشرب بکمالِ متابعت بمرتبہ می رسد کہ فوقِ مراتبِ متبوعات ہست من وجہ اگرچہ از اصالت بہرہ ندارد۔

و نیز بدانکہ ہمہ انبیاء از راہِ مربیانِ خود کہ اسماءِ الٰہی اند وصول بخدائے تعالیٰ میسر دارند و از راہِ اسمِ اجمع کہ اللہ مربی آن سرور ہست صلی اللہ علیہ و آلہ و صحبہ وسلم وصول دارند بالتبعیۃ۔ بدانکہ در میانِ تبعیتِ انبیاء درین مرتبہ و تبعیتِ اولیای محمدی المشرب درین فرق بسیار ہست من وجہ چنانچہ در میان تبعیتِ اولیا درین مرتبہ و اصالتِ انبیاءؑ در مراتبِ خود فرق ہست بیشمار من وجہ۔ مختصر آنکہ اگرچہ تابعان را بمتابعت در مرتبہ

حقیقة الحقائق چیزے است که بدست می آید فوقِ این مرتبه است که بالاصالة متبوعانِ ما بدست می آید لیکن المتبوع متبوعٌ والتابع تابعٌ ۔

ونیز بدانکه برآمدن از اسمِ کلی که مربیِ نبی اوست بجذبهٔ محبت حقیقتِ محمدی علیٰ صاحبها الصلوٰة والتحیة که اجمع همه کلیات است محقق است و اطلاع یافتن بر کلیاتِ دیگر نیز بوساطتِ حقیقةِ محمدی ممکن و این از قبیلِ وصول از جزئی بکلی است چراکه همه کلیات که مبادیِ تعینات انبیاء است جزئیاتِ حقیقتِ محمدی است نه از قبیلِ حقائق۔ فلا محذور.

دائرهٔ ولایتِ کبریٰ

سیرِ ولایتِ سائر اولیا تا دائرهٔ اولی است و بس

بدانکه مراد به اسماء و صفات درینجا صفاتِ ثبوتیه زائده است نه صفاتِ ثمانیه و صفاتِ سلبیه۔ و دو دائره و یک قوس در ولایتِ انبیاء است علیٰ نبینا وعلیهم السلام۔

بدانکه چون سالک درین امانات به حصول وجود و عدمِ جزئی خود بعلمِ صرف کلی رسانه عین ماند اورا نه اثر و نجات از وهم و از آفاق و انفس و از ظلال بالکل حصول پیوست پس تجلی ترقی که در ولایتِ صغریٰ منتهی حد وقتی بود درین مقام دائم است سر اندراج نهایتِ دیگران در بدایتِ نقشبندیه این است ۔ واین حد اسم که اربابِ ولایتِ صغریٰ را موعود به فردا است ولایتِ کبریٰ را نقدِ وقت درین نشاه است بیقین که موعودِ ایشان فوق الفوق۔ و درین مقام فنائے و بقائے که حاصل می شود اصل فنائے اتم و بقائے اتم است و تجلیِ حقیقی فعل و صفت و ذات درینجا است و نفس را اطمینان و صدر را انشراح حاصل بمقامِ رضا و سلطنتِ نفسِ مطمئنه بر تختِ صدر درین مقام است ۔ بدانکه درین ولایت

هرچند فنای نفس و اطمینانِ او حاصل شد لکن جهاد با عناصر قلب باقی است .

دائرہ ولایتِ علیا

دائرہ اسماء باطنی در حقیقت است که بیک وجه از اسم الظاهر مجتمع و ذات اقرب اند و این اسماء مبادی تعینات ملائکہ ملاء اعلی اند . و درین دائرہ حاملہ باتش و باد و آب است و ترکیب ملائکہ نیز از ہمہا است

بدانکه در ولایتِ علیا سیر در اسم باطن است چنانچه در ولایتِ کبری سیر در اسم ظاهر است یعنی در ولایتِ کبری سیر مثلاً علم و قدرت و اراده واقع است و در ولایتِ علیا سیر در العلیم والقدیر والمرید مثلاً واقع است . و وسعتِ صفات را بدون ملحوظیتِ ذات با وسعتِ ملحوظیتِ صفات هیچ نسـ... ـت بلکه تفاوت بسیار است . بدانکه این ولایتِ علیا را که ولایتِ ملائکہ ملاء اعلی است فوقیت است بر ولایتِ انبیاء که ولایتِ کبری است نه افضلیت . چرا که صاحب ولایتِ تحتانی را عروجات بر حقیقتِ ولایتِ فوقانی واقع می شود . و صاحب حقیقۃِ ولایتِ علیا محبوس بر همان حقیقت نماند . چنانچه در شرح مواقف[1] مذکور است چنانچه فضل عنصر خاک است هر چند عناصر دیگر را علو است پس ولایتِ مذکوره را تفوق است نه فضیلت فضل و الافضلیت للانبیاء و علی نبینا و علیهم السلام

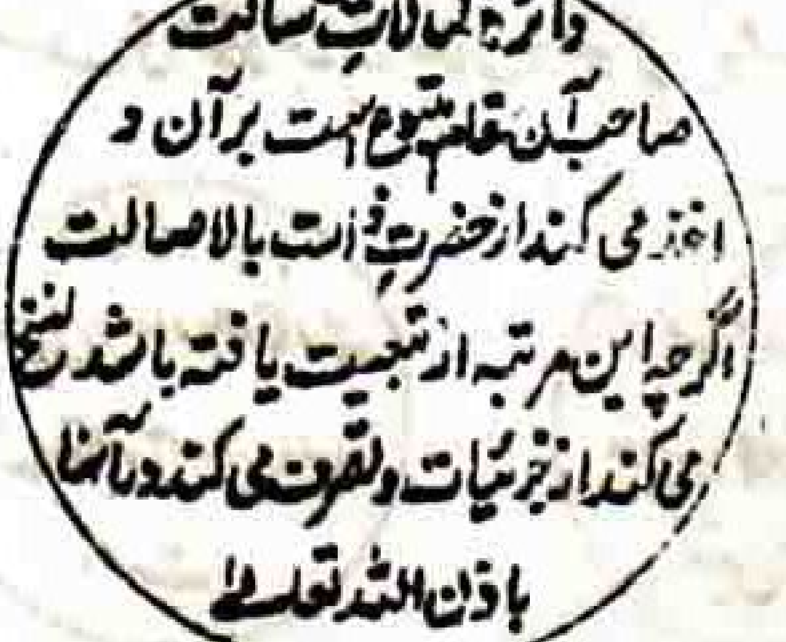
و در نهایے این ولایتِ علیا که مرتبہ اولی از تعین اول است که جامع جمیع مراتب اسماء و صفات و شیونات و اعتبارات است

دائرہ کمالاتِ نبوت درین مقام از حضرت ذات است انکہ صفات و اسماء و شیونات و اعتبارات در دید محبت نہ در خارج و معاملت درین مقام بہ اجزائے ارضی است

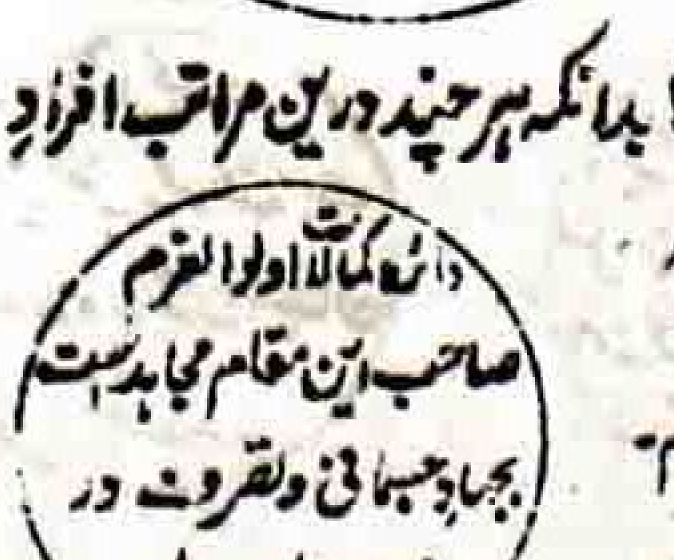
۱؎ سید شریف علی بن محمد جرجانی (المتوفی ۸۱۶ھ) این شرح مواقف فی علم الکلام در [illegible]ھ نوشت .

وانکشافِ مقطعاتِ قرآنی ومتشابهات ورای تاویلات درینجا است۔

بدانکه نبوة مخصوص به انبیا است علیٰ نبینا وعلیهم السلام۔ وکمالاتِ نبوت بالاصالت نیز مخصوص به ایشان است اما بالتبعیة بعضے افرادِ امتِ مرحوم آن سرور صلی اللہ علیہ وآلہ وصحبہ وسلم را نیز میسر است۔ وکمالاتِ ولایاتِ ثلثہ نسبت بہ کمالاتِ نبوت بمشابہ قطرہ نسبت به دریاے محیط است وعارفے کہ درین مقام می رسد مومن بہ ایمانِ غیب حقیقی است واز علماے راسخین است و اعتدالِ عناصر قالب آنها حکم بدنِ اخروی می گردد۔ و درین جا در صعود رو بحق و در هبوط بالکل رو بخلق است چراکه نگرانی به فوق نه مانده است۔ و درین هبوط عنصر خاکی پائین تر از قفس است و اتم

بدانکه تفاوتے که درین مقام واقع است به اعتبار ترقیات وتنزلات در مقامات است۔ گاهے آنکه صاحب مقام اسفل را قربے باشد که صاحب مقام اعلیٰ را نبود۔ چنانچه حضرت نوحؑ فائق است بر حضرت ابراهیمؑ باعتبار الشان و سافل است من حیث المقام۔ کذلک الاولیا۔ ایضاً بدانکه هر چند درین مراتب افرادِ ذات از اسما وصفات وشیونات است واز اسم الظاهر والباطن متعالی است لکن هنوز ذات بحت بسیار دور است فافهم۔

دائرۂ کمالات اولوالعزم وصاحب این کمالات بکمالِ تمکین فی عین التلوین منعوت است و درین مقام اقربیت ذات تعالیٰ معدوم الکیفیت است

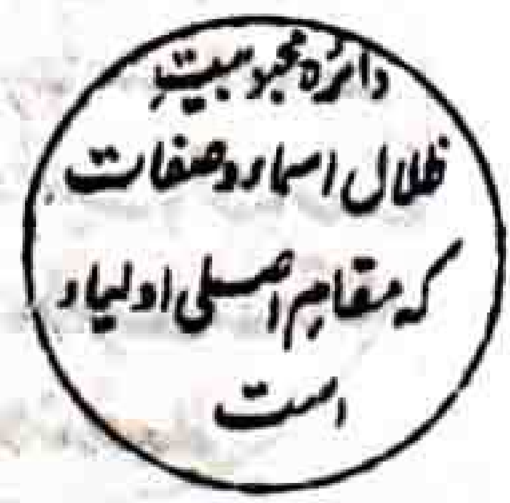
چنانچه در کمالاتِ نبوت مجہول الکیفیت بودہ است۔ ومحبت درین مقام بمعنی ارادہ طاعت وشفقت بر خلائق است چنانچہ علماے شریعت مقرر نمودہ اند فافہم۔

چنانچہ خاتم الرسل صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم خاتمِ مراتب رسالت ومراتبِ نبوت است صاحب کمالاتِ خاتمیت کہ از افرادِ امت باشد خاتمِ ولایات وکمالات وحقائق واسرار ومعارفِ محمدی صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم ودرین مرتبہ تمکین است نہ تلوین۔

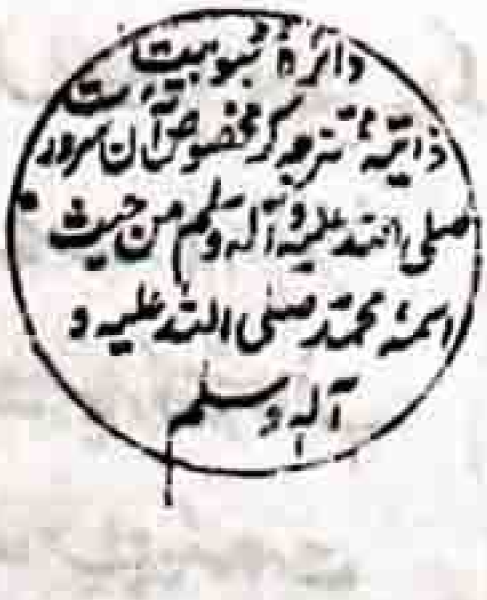
بدانکہ اصل منصب قیومیت شعبہ ایست از تبعیتِ کمالاتِ خاتمیت وآنچہ قبل از وصول بہ کمالاتِ خاتمیت منکشف می شود بمنزلہ ظلال وعکوس قیومیت است نہ عینِ آن۔

بدانکه درین هر دو
مرتبه صور صفات ثمانیه
متجلی می شود چنانچه در مرتبهٔ
اول صور علمیهٔ آنها منکشف
می گردد ۔ فافهم ۔

دائرهٔ حب ذاتی
مخصوص به آن سرور است صلی الله تعالی
علیه و آله وسلم من حیث کلها
الاسمین المبارکین علیه
الصلوة والسلام

دائرهٔ تعین وجودی
واین مرتبه ثانی هست
از مراتب حقیقة
الحقائق

دائرهٔ
تعین حبی واین مرتبهٔ
ثالث است از مرتبهٔ
حقیقة الحقائق

دائرهٔ حقیقت
کعبهٔ ربانی حضرت بیچون درین
مرتبه متجلی بذات من حیث عظمت
وکبریائی حقیقی هست وهمین ست مرکز در
عالم کبری چنانچه مضغه است در
عالم صغری

بدانکه منشاء
همه تجلیات ذاتیه همین نور صرف است که مسجود جمیع آمده و اصل همه تجلیات ذاتیه
شده پس هرگاه مبداء همه تجلیات ذاتی باشد از مسجودی دیگران چه ستوده آید فافهم
وصول باین مقام از راه تفصیل است و بس که سلوک جذبه درینجا بال و پر شکسته فافهم ۔

دائرهٔ حقیقت قرآنی
که نور اطلاق صرف نیز درین مرتبه
گنجایش نه دارد و مگر عند النزول بلکه
مبداء وسعت بیچونی و امتیاز بیچگون
هیچ چیز را گنجائی نیست

بدانکه در کلام الله با وجود اجمال
تفصیل ثابت است و وسعت و تمیز نیز
کائن یعنی با وجود بساطت امر از نهی و وعد از وعید
ممتاز است باعتبار نے که مبراست از ادراک غیر و اجمال و تفصیل نیز از همین قبیل است ۔

دائرہ
فاتحۃ الکتاب کہ نصف اولیٰ
بیان الوہیت و ربوبیت است
نصف ثانی
مشترک بین اللہ و بین العبد نصف سیوم
بیان عبدیت تمم وہدایت علیا
و محبت عظیما

دائرہ مقطعات قرآنی
کہ اسرار است بین المحب و المحبوب
بلا واسطہ و نصف متشابہات
قرآنی کہ رموز است بین المحب
و المحبوب فافہم

دائرہ بسم اللہ
الرحمن الرحیم کہ مشتمل است بر ہمہ اسرار
توریت و انجیل و زبور و بر اسمای دیگر
و حاوی تمام اسرار قرآن مجید
و فاتحۃ الکتاب است

دائرہ بار بسم اللہ
الرحمن الرحیم من تواضع
للہ رفعہ اللہ
الیہ

دائرہ نقطہ باء
اسم کہ اصل حقیقۃ الحقائق
است و بس

دائرہ صباحت
مرجع این حسن ذات
کمالات حضرت ذات
است

دائرہ ملاحت
مرجع این حسن ذات
صرافت ذات است
فافہم

دائرہ صلوٰۃ درین
مقام غیر از دست بجوئی و
اعتبار نسبے چگونہ گر وجہ کمال
است تعبیر کنی توان کرد

بدانکہ این مرتبہ نسبت بہ اصل
الاصل دارد و حقائق سابقہ ہمہ اجزای اوست
وحقیقت قرآنی جزو این حقیقت است ازین جہت

او مبدأ وسعت بے چونی است وصلوٰۃ کمال وسعت بے چونی مرتبہ صلوٰۃ درین مقام
مشابہ بنہایت است در مخفی بر قرۃ عینی فی الصلوٰۃ و ارحنا یا بلال۔ و
الصلوٰۃ معراج المؤمن و اقرب مایکون العبد من الرب فی الصلوٰۃ
ازین جا است فافہم۔

دائرۂ معبودیت
مرفہ کہ تحقیق حقیقت لا الہ
الا اللہ محمد رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ
وسلم درین جا است و امتیاز عبد از
معبود نیز درین جا

بدانکہ قدم را اصلا درین مرتبہ گنجائش
کہ وقت یا محمد انّ ربّک یصلّی
اشارہ بہ منع وصول قدمی است ﷲ الحمد
والمنّۃ کہ مرنظری را منع نہ فرمودہ اند بلکہ وسیع
ساختہ اند فافہم

دائرہ نزول و
ہبوط در مرتبہ جز ارضی و
استقامت بر درجۂ ادنی بندگی
و ہدایت و ارشاد و اعلاے
کلمات اللہ

ہفت درجہ متابعت درین مقام
دست می دہد و تابع حکم متبوع درین مقام می گیرد
کہ گویا از یک مشرب آب می خواہد فافہم
و سر بقیہ از حمد محمدی بودن درین مقام منکشف
می گردد۔ صلی اللہ تعالے علی سیدنا محمد و آلہ و صحبہ وسلّم۔

تمام شد

مشائخِ طُرُقِ اربعہ

(طُرُقِ خواجہ باقی باللہ رحمۃ اللہ علیہ)

بسم اللہ الرحمن الرحیم

بفضلہٖ تعالیٰ این بندۂ حقیر بہ کابل (افغانستان) رفتہ از کتب خانۂ حضرت نور المشائخ علیہ الرحمۃ مطالعۂ یک مخطوطۂ نادر کردم کہ دارندۂ رسائل امام ربانی مجددِ الفِ ثانی قدس سرہٗ بود۔ در آخر آن مخطوطہ یک رسالہ بود کہ در آن طُرُقِ اربعۂ حضرت خواجہ باقی باللہ رحمۃ اللہ علیہ درج بود و آن رسالہ را حضرت مجددِ الفِ ثانی قدس سرہٗ از بیاضِ پیرِ خود نقل فرمودہ بودند این بندہ را سعادتے رفیقِ حال بود کہ آن رسالہ را بتاریخ ۲۶ اگست ۱۹۶۹ء نقل کردم و حالا بپیشِ قارئین نذر کنم۔

والسلام۔ احقر۔ غلام مصطفیٰ خان

بسم اللہ الرحمٰن الرحیم

ذکرِ مشائخ طُرُقِ اربعہ کہ مشہور ہست در بلادِ ماوراء النہر و خراسان از دستخطِ خاص امام المتقین قبلۃ العارفین مرشد و پیر حضرت محبوب ربّ العلمین قطب ربانی حضرت مجدد الفِ ثانی رضی اللہ عنہ نقل گرفتہ شد۔ اعنی انتساب پیرانِ ایشان بدین تفصیل ہست۔

انتساب این داعیِ کمینہ محمد الباقی باین خانوادۂ علیہ چنان ہست کہ این کمینہ خرقہ پوشیدہ و مصافحہ کردہ و اجازۂ تامّہ عامّہ و ارشاد یافتہ از حضرت مرشد علی الاطلاق و غوث الآفاق فی المشارق والمغارب بالاستحقاق مخدومی و سیدی خواجہ اسحاق قدس سرہٗ۔ و ایشان از دو جا اجازہ و نسبت و ارشاد یافتہ اند۔

اولاً از والد خود حضرت قطب الاقطاب مولینا خواجگی کاسانی الدہبیدی قدس سرہٗ۔ بعد ازان از خلیفۃ الخلفاءِ ایشان حضرت مولینا لطف اللہ قدس سرہٗ کہ ہمیشیرہ نیز بودہ اند بحضرت مولینا خواجگی و حضرت مولینا لطف اللہ قدس سرہٗ از حضرت مولینا شاہ حسین مرغیلانی کہ از خلفاءِ حضرت خواجہ احرار اند اولاً نسبت درست کردہ مجاز شدہ بودند۔ بعد

از ایشان بحضرت مولینا محمد قاضی پیوسته از ایشان نیز مجاز گشته اند۔ و بعد از ایشان بحضرت مخدومی مولینا خواجگی نیز بعیت کردہ اند و خدمات و ایثارہائے بے نہایت مالاً و نفساً بتقدیم رسانیدہ اند۔ پس از ان جہت حضرت مولینا خواجگی قدس سرہٗ ایشان را صدیقِ خلفا رو قائمِ مقامِ مطلق خود خواندہ اند۔ پس معلوم شد کہ حضرت مولینا خواجگی، و حضرت مولینا لطف اللہ را انتساب و اجازہ از مولینا محمد قاضی ہست وایشان را از خواجۂ احرار ہست۔ اعنی حضرت ناصر الملۃ والدین خواجہ عبید اللہ و ایشان را اجازہ و انتساب بحضرت مولینا یعقوب چرخی ہست وایشان را بخواجہ بہاء الحق والدین النقشبندیہ ہست وایشان را بحضرت امیر کلال وایشان را بخواجہ بابائے سماسی وایشان را بخواجہ علی عزیزان رامیتنی وایشان را بخواجہ محمود انجیر فغنوی ہست۔ وایشان را بخواجۂ عارف ریوگری ہست وایشان را بحضرت قطب الاقطابی خواجۂ جہان خواجہ عبد الخالق غجدوانی و ایشان را بخواجہ یوسف ہمدانی وایشان را بخواجہ ابو علی فارمدی طوسی وایشان را بخواجہ ابو القاسم گرگانی وایشان را بشیخ ابو الحسن خرقانی وایشان را بشیخ بایزید بسطامی وایشان را بہ امام جعفر صادق۔ و امام جعفر صادق را قدس سرہٗ دو نسبت ہست یکے بپدر بزرگوار خود امام محمد باقر وایشان را بہ امام زین العابدین وایشان را بہ امام حسینؓ وایشان را بپدر بزرگوار خود اسد اللہ الغالب علی ابن ابی طالب کرم اللہ وجہہٗ وایشان نیز جامع دو نسبت اند یکے از آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم بے واسطہ۔ دوم بواسطۂ خلفائے ثلاثہ۔ واین نسبتے کہ امام جعفر صادق را بہ آبائے گرامی ہست رضی اللہ تعالیٰ عنہم سلسلۃ الذہب می نامند

بشرافتہ ونزاہتہ ولطافتہ وغیرِ این نسبت را سلسلۃ الفضہ می گویند۔ و نسبتِ دیگر
امام جعفر رضی اللہ عنہ بہ پدرِ مادرِ خود ہست قاسم بن محمد بن ابی بکر الصدیق رضی اللہ عنہم کہ از
فقہائے سبعہ بودہ اند و از کبار ائمۂ دین اند و ایشان را بحضرت سلمان فارسی ہست و ایشان
را نیز دو نسبت ہست یکے از آنحضرت صلی اللہ علیہ وسلم بلاواسطہ و نسبتِ دیگر بواسطۂ خلفائے
اربعہ۔ لیکن از ہر یکے از خلفا نسبتے خاص یافتہ۔ در طریقِ ذکرِ خفیۂ قلبی و توجہ و مراقبۂ باطن
منسوب اند بحضرت صدیقِ اکبر رضی اللہ عنہ کہ طریقِ خاص ایشان بودہ و حضرات خواجگان
قدس اللہ تعالیٰ اسرارہم در ورزشِ این نسبت نمودہ اند بدآنچہ منسوب بحضرتِ صدیقِ اکبر
اند رضی اللہ عنہ۔ مخفی نماند کہ خواجہ ابو القاسم گرگانی کہ پیرِ خواجہ ابو علی فارمدی ہست
ایشان را نیز دو نسبت ہست یکے بشیخ ابو الحسن خرقانی کہ مذکور شد نسبتِ دیگر ایشان
بہ شیخ ابو علی کاتب ہست و ایشان را بشیخ ابو علی رودباری و ایشان را بشیخ ابو عثمان
مغربی و ایشان را بہ سید الطائفہ شیخ جنید ہست قدس سرہ۔ و شیخ ابو الحسن خرقانی
بہ سہ جا منسوب اند یکے بہ شیخ بایزید بسطامی چنانکہ مذکور شد و این بحسبِ روحانیت ہست
دیگر بشیخ ابو علی رودباری و بشیخ ابو سعید ابو الخیر و این دو ہم بحسبِ روحانیت ہست ہم بحسبِ ظاہر
و شیخ بایزید بسطامی را نسبت و بیعت بحضرت امام بحق ناطق جعفر صادق ہست رضی اللہ عنہ
چنانکہ امام غزالی در کتاب طیب القلوب خود آوردہ اند کہ شیخ بایزید بہ امام جعفر بیعت
فرمودہ و دوام ذکر اللہ اللہ و شکر بے شکرے گفتے تا آن از دنیا رحلت فرمود انتہی کلامہ
و ہمچنین ہست در کشف المحجوب شیخ علی عثمان جلابی کہ معاصر شیخ ابو علی فارمدی بودہ اند

و در تذکرۂ عطار قدس سرہا۔

پوشیدہ نماند کہ انتساب اجازت این مسکینہ از طریقہ جہریہ یسویہ اولاً بار از حضرت قطب الاقطاب غوث الخلائق و الطرائق حضرت قاسم شیخ المیاں حالی الکبیر بنگی است بعدہٗ از شیخ المشائخ فی العالم الاعلم الافخم سید طیب بلخی است بعد از ایشان از برادر ایشان اثنی السید السند العارف باللہ و الغوث الاعظم الاعلم بلا اشتباہ سندنا محمد دمنا و استاذنا سید عبد اللہ البلخی مرۃً بعد اخریٰ و کرۃً بعد اخریٰ اجازت نامۂ عامہ و لباس خرقہ مشرف کردند و در ہمیں طریقہ از مشائخ کبار بسیار بہ اجازت و ارشاد موفق و مبشر گردیدہ تحرزاً عن الاطناب مذکور نہ گردانید۔ پس معلوم باشد کہ حضرت قاسم شیخ از طرق اربعہ مشہورہ مجاز بودند لیکن روش طریقۂ ایشان جہر بودہ و درین طریقہ منسوب و مجاز اند۔ اولاً از روے معنی از حضرت شیخ خدائے داد و از روے صورت از دو خلیفہ شیخ خدائے داد اول از خواجہ مولینا نوری کہ ہیچدہ سال در ملازمت ایشان سلوک نمودہ مجاز شدہ اند و بعد از ان از مشائخ طرق متعددہ و بعد از سیاحت و ملازمت مشائخ بحضرت مولینا دلکوہ دری پیوستہ اند و ہیچدہ سال دیگر در خدمت ایشان بودہ بعد از وفات ایشان بہ مسند ارشاد نشستہ اند و می فرمودند یا آنکہ بہ کبر سن رسیدہ ام اگر دانم کہ کسے باشد کہ از و فائدہ می توان گرفت بقیہ عمر بخدمت آن عزیز بسر می بردم و غاشیۂ او بر دوش کشیدہ در جلوے او می دوم و ایشان یاد از کبراے متقدمین می دادند ھَنِیْئًا لِمَنْ رَاٰہٗ وَجَالَسَہٗ وَصَاحَبَہٗ رَضِیَ اللّٰہُ عَنْہُ۔ و حضرت شیخ

خدائے داد را نسبت بہ شیخ جمال الدین و شیخ جمال الدین را نسبت بہ شیخ خادم ہست و حضرت مخدومی سید عبد اللہ را مع برادر نسبت بزرگوار الیشان ہست کہ اعلم علمائے زمان و اکبر کبرائے وقت بودہ اند و مشہور اند لقاضی صالح البلخی و حضرت مخدومی سید عبد اللہ را از مشائخ طرق متعددہ نسبتہا و اجازتہا بسیار ہست لم نذکر ہا تحرزاً عن التطویل و حضرت شیخ محمد صالح المشہور لقاضی والسید لشیخ علی شیخ ہست و الیشان را شیخ علی امست و الیشان را بابا نمن بابا ہست و بعضے بہ احمن آتا گفتہ اند و الیشان را الصدر آتا و بعضے ایمن آتا را نسبت بہ شیخ جمال شاشی دادہ اند۔ و صدر آتا را بہ زنگی آتا ہست و زنگی آتا را بہ حکیم آتا و حکیم آتا را بہ حضرت برہان المحققین خواجہ احمد لیسوی ہست و الیشان را بہ شیخ ابو یوسف ہمدانی ہست۔ و نسبت شیخ ابو یوسف ہمدانی تا آخر مذکور شد۔ و خواجہ احمد لیسوی را دو نسبت دیگر ہست یکے بہ شیخ شہاب الدین سہروردی و دیگر بہ ارسلان بابا و الیشان را نسبت بہ حضرت سلمان فارسی نیز دادہ۔ چنانکہ خرقۂ امانتی آنحضرت را صلی اللہ علیہ وسلم حضرت سلمان بہ الیشان رسانیدہ اند و می تواند بود کہ این نسبت از راہ معنی باشد بر تقدیر صحت۔ اما نسبت این کمینہ در طریقۂ علیۂ کبرویۂ ہمدانیہ رفتیہ از کبار مشائخ دران طریق واقع شدہ۔ خصوصاً از حضرت برہان المحققین و قطب العارفین و غوث السالکین شیخ صدر الملۃ والدین البخاری القراکولیست کہ مدۃ دہ سال فی الخلوۃ و الجلوۃ بالغدو والآصال والصحبۃ والسفر والحضر ملازم آستان عبودیت بودہ بنظرات خاصہ و لباس خرقہ از شیخ ترسون المروی و شیخ نور الدین ابراہیم الختلانی کہ ہمشیرہ ہائے مخدومی الاعظم شیخ

صدر الدین بودند میسر گردید. پس این هر سه عزیز را نسبت بحضرت مخدومی قطب الاقطاب
الشیخ الشهیر السامی مولینا محمد الکجامی است و ایشان را نسبت بحضرت مخدومی الاعظم شیخ حاجی محمد
الخبوشانی است و ایشان را بحضرت شاه البیدواری است. و ایشان را انتساب به شیخ
رشید البیدواری است و ایشان را به امیر عبد الله البرزش آبادی است و ایشان را بخواجه
اسحق ختلانی و ایشان را به امیر کبیر امیر سید علی الهمدانی است. و ایشان را بالشیخ محمود مزدقانی
و ایشان را به شیخ علاء الدوله سمنانی و ایشان را بالشیخ عبد الرحمن اسفراینی و ایشان را
بالشیخ احمد الجرجانی و ایشان را به شیخ علی لالای غزنوی و ایشان را بالشیخ مجد الدین بغدادی
و ایشان را بالشیخ نجم الدین کبری و ایشان را بالشیخ عمار یاسر و ایشان را به شیخ ابو النجیب سهروردی
و ایشان را به شیخ احمد غزالی و ایشان را دو نسبت است. یکی به شیخ یوسف همدانی و دیگری
بالشیخ ابوبکر نساج. و شیخ ابوبکر نساج را بالشیخ ابو القاسم گرگانی است و ایشان را نیز دو نسبت
است چنانکه ذکر شد. یکی بشیخ ابو الحسن خرقانی و دیگر بالشیخ ابو علی رودباری و ایشان را بالشیخ
ابو عثمان مغربی و ایشان را بالشیخ جنید بغدادی و ایشان را به سری سقطی و ایشان را به شیخ
معروف کرخی. و ایشان را دو نسبت است. یکی به امام علی موسی رضا و آبائه الکرام. و
دیگر بداود طائی و ایشان را بحبیب عجمی و ایشان را بالشیخ حسن بصری و ایشان را بحضرت
علی کرم الله وجهه. و امام علی موسی رضا را انتساب به پدر خود است امام موسی کاظم و ایشان
را به پدر خود امام جعفر صادق و ایشان را دو نسبت است چنانکه مذکور شد. والله اعلم.
اما انتساب این کمینه در طریق عشقیه از دو جانب است. یکی از جانب مخدومی

سید عبید الله البلخی بجناب شیخ محمد قلی خلیفه است والیشان را انتساب به قهار شیخ دیا شیخ
است والیشان را به محمد صادق شیخ والیشان را به ابوالحسن شیخ والیشان را به الیاس شیخ
والیشان را به محمد قلی شیخ والیشان را به خدای قلی شیخ والیشان را به میر غیاث الدین شیخ
والیشان را به بایزید شیخ والیشان را به شیخ قوام الدین بسطامی و شیخ بهاء الدین مغربی و
این دو عزیز منسوب اند بحضرت سلطان العارفین شیخ ابویزید بسطامی و نسبت شیخ بایزید بسطامی
الی آخره مذکور شد۔

اما انتساب این فقیر حقیر در طریقۂ قادریه و چشتیه به دو عزیز است ۔ یکے به سید
تاج الدین متنبی و دیگر به سید عبد الله مکی و این دو عزیز را انتساب به شیخ علی منصور (منبجی)
است والیشان را به شیخ محمد تجادی والیشان را به شیخ طاهر بن زیان والیشان را به شیخ
احمد بن موسی الشیشی والیشان را به شیخ شهاب الدین زروق والیشان را به شیخ ابوالحسن علی
الشیشی بواسطۂ احمد بن موسی مذکور۔ و شیخ ابوالحسن علی را انتساب به والد خود است شیخ
ابوحفص عمرانی علی والیشان را به سید مجد الدین ابو محمد صالح الزواوی است والیشان را
به شیخ محمد مخلص طیبی است و شیخ احمد بن زنده مر (زنده مرد ؟) واین دو را انتساب به شیخ
شرف الدین ابن العادل است والیشان را به شیخ عبد الله بن شجاع الدین الفاروقی است
والیشان را به شیخ جمال الدین بن یوسف بن محمد بن نصیر سعدی است والیشان را به شیخ
عبد الله محمد بن ابراهیم عبد الواحد بن سرور المقدسی است والیشان را به غوث الثقلین
محی الدین عبد القادر الجیلانی است والیشان را به شیخ ابی سعید المبارک بن علی المخزومی است

والیشان را بہ شیخ ابوالحسن علی بن محمد بن یوسف الترشی الدکاری است والیشان را بشیخ ابوالفرج عبدالرحمٰن بن عبداللہ الطرطوسی ہست والیشان را بہ شیخ عبدالواحد بن عبدالعزیز تمیمی والیشان را بہ والدِ خود شیخ عبدالعزیز است والیشان را بہ شیخ ابوبکر محمد را تغلبی است والیشان را بہ شیخ ابوالقاسم الجنید البغدادی است سیدالطائفہ والیشان را بہ شیخ سری سقطی والیشان را بہ شیخ معروف کرخی و نسبت شیخ معروف کرخی تفصیل الی آخر مذکور شدہ (تا اینجا سلسلہ ہائے حضرت خواجہ باقی باللہ رح بہ دستخطِ خاصِ الیشان تفصیل وار گرفتہ شدہ) .

تمت